

Yeni Gerçekliklerin Keşfedilmesi: Postpositivist Etnisite „Gerçek“liği ve Kürd Etnisitesi¹

Avdo Karatas

Bir Skeptiğen iflah olmaz özetiyle, „Gerçek, bir yalancının buluşudur“². Yüzyıllarca insanların inandığı ve uğruna hem ölümü hem de öldürmeyi göze aldıkları „gerçeklik“in bir yalan olduğu söyleniyor bu günlerde: Gözlemciden bağımsız bir gerçeklik yoktur. Bu argüman ile pozitivizmin varlık nedeni ortadan kaldırılıyor ve postmodern zamanların yeni mitosuna dönüştürülüyor. Bir yeni sanat, yeni bir felsefe gibi. Gerçeklik nerede? Kim neyin gerçek olduğuna karar verir?

İsteyen için bu gerçeklikle ilgili tartışma uzatılabilir, ama iki tane birbirine benzeyen „yaratık“ın, birbirlerini öldürebilecek araçları ellerinde, birbirlerine doğrultup „öldürme“ güdüsüne meşruiyet kazandıran hislerin bir gerçek ya da „buluş“ olduğu tartışması, silahı tutanlar (ve belki tuturanlar) için ayrı „gerçek“ler olacaktır. Modern zamanların ulusa dayalı savaşları, bir „fikir“ miydi, yoksa bir „gerçeklik“ten mi kaynaklanıyordu? Gerçek bir buluş ise, kimin neyi hayal ettiğine bakmak gerek miyor mu?

Politik bir sorun olarak *milliyetçilik* bilimsel araştırma alanına alındığından beri artık geri dönüşü olmayan bir bilimsel gerçekliktir. Bunu görmek veya görmemezlikten gelmek hala politik bir perspektif olsa bile. Yeni dönemin trendi olan ve pozitivizmin yerine geçen konstrüktivizm, etnik çatışmaların ortadan kalkması veya azalması için etnik kavramını kullanmaktan vazgeçmeyi vaaz etmektedir.

Çağımızda eskinin Mısır, Maya veya Inka uygarlıkları geri getirilemeyeceği ve o dönemdeymiş gibi yaşanamayacağı için, günümüzün „realitesi“ne uygun düşünmek ve hareket etmek gerekmektedir. Globalizm ile etnik çatışmalar artmıştır ve daha da artacaktır. Bunun nedeni konstrüktivistlerin vaaz ettiği gibi, belli çıkar çevrelerinin (Interessegruppen) belli gelir kaynaklarını elle geçirmek istedikleri için değil; söz konusu halkın dünya sistemine entegre olma çabalarından dolayı olacaktır.

¹ Bu Text, Dipnot, Sayı: 3 (Ekim-Kasım-Aralık 2010)’da yayınlanmıştır.

² Wahrheit ist die Erfindung eines Lügners. Gespräche für Skeptiker. Heinz von Foerster & Bernhard Pörksen, Carl-Auer, 8. Basım 2008.

Eğer gerçek, konstrukt ise, „the west“ ve „the rest“ farklı konstrükte edilmektedir. „the west“in gerçekliği eskisinden daha fazla hegemonyal bir söyleme dönüşmüştür. Söz konusu söyleminde „The west“, „the rest“in gerçekliğini anlamamakta veya anlamak istememektedir. Kendisinin bir yansıması olan kolonyal sistemle şekil bulan günümüz küresel dünya yapısının, kendisinin yarattığı dünya sistemine entegrasyonunda çözülme sorunları tartışma alanının dışına iterek hem kör bir dövüş yaratmakta hem de sinir bozucu bir arrogantlik taslamaktadır. Örneğin, Fransızlar Cezayir’de Cezayir Bağımsızlıkçılara karşı Kabil halkını kullandılar. Kabiller sonuna kadar Fransızların yanında Cezayir bağımsızlıkçılara karşı savaştılar. Fransızlar Cezayirden çekilirken Kabil halkını yüz üstü bıraktılar. Buraya kadar olan şey Batı³ tarihinde onlarca örneği olan bir meseledir. Daha sonra Cezayirliler, Kabillerin ellerini arkada bağlayarak, diz üstü çöktürüp boyunlarını keserlerdi ve kestikleri başların boğazları büyük bir ağıza benzediği için buna „sourire kabyle“ (Kabil gülmesi) diyerek dalga bile geçtiler. Bu deyim bugün bile Fransız dilinde kullanılmaktadır.

Uluslar ve Azinliklar

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşturulan bugünkü *Dünya Sistemi*, yönetim alanında iki büyük Biz-Grubu⁴ kategorisi üzerinden işlemektedir. Bunlar *Ulus* (Nation) ve genel anlamıyla *Azinlık* (Minderheit) kategorileridir⁵. *Azinlık*’ı belirleyen ise ulus kategorisidir ve birçok farklı grubu içermektedir⁶. Kaba bir genellemeyle *devleti* olmayan *Biz-Grupları*’nın çoğu devletsiz halklardır. Eriksen (2002) bu halklara ayrıca “etno-millitçi halklar” veya “ulusöncesi halklar” da demektedir (Eriksen 2002: 30). Günümüz Dünya Sisteminin bekasını korumakla görevli uluslararası kurumlar olan Birleşmiş Milletler, NATO, IMF, OECD gibi kurumların tümü, var olan siyasal haritaya dayalı dünya sisteminin devamını sağlamak için azinlık sorunlarının meydana geldikleri devletin sınırları içinde çözümlenmesi için çalışırlar. Yani etnik sorunlar, bir iç sorun şeklinde konseptleştirilmiştir. Devletsiz hakların ve tüm diğer azinlıkların uluslararası kurumlarla doğrudan bir bağı mümkün değildir. Örneğin, devletsiz halkların kendi

³ Batı burada Avrupa ve Avrupalı kültürlerini temsil eden alanlar anlamında kullanılmıştır.

⁴ Bu tanımlama Elwert (1989)’in biz bilinci temelinde bir araya gelen ve çok veya az bir şekilde koherent bir bilinç ile oluşan grupları tanımlarken kullandığı Wir-Gruppen tanımlamasının tercümesidir.

⁵ Ulus konusundaki farklı açıklamalar için Hobsbawm 1991; Smith 1999; Jansen, Borggräfe 2007; Gellner 1995; Anderson 1998

⁶ Ulus ve azinlık arasındaki gerilim için, Heckmann 1998; azinlık sosyolojisi üzerine Imhof 1993 ve Skutnabb-Kangas 1990.

bağlamları içinde, devletli haklarla birlikte üye olabilecekleri uluslararası bir kurum bulunmamaktadır. Dünyadaki tüm devletsiz halkların veya azınlıkların adına kararları, egemenler verir.

Dünyadaki etnik sorunların bilimsel perspektifte ele alınması, Batıdaki bir kaç allokon⁷ grubun sisteme entegre olma süreç ve sorunları üzerinden değerlendirilmektedir. „The rest“ yani batı dışı dünya kendi subjektivitesini taşıyan bir söylem ve/veya ideoloji yaratamadığı gibi, kendi sorunlarını da kendi özneliği içinde çözememekte, her zaman Batılı kavramlara geri dönmektedir.

Etnisite Spektrumu

Modern zamanlardan postmodern zamanlara geçişte etnistenin algılanışı, iki aşırı uç arasında yorumlanmaktadır. Burada, modern zamanların etnisitesi genellikle primordializm ile özdeşleştirilirken, postmodern zamanların etnisitesinin konstrüktivist olduğu üzerinden bir konsensüs oluşmuş gibidir. İki farklı süreç, iki farklı teori olarak sunulmaktadır.

Primordializm

Kökenci bir yaklaşım olan primordializmin temsilcisi olarak ünlü Antropolog Clifford Geertz bilinir. Geertz 'in düşünceleri daha çok statiktir ve kökene dayanır. Bu biçimi ile değişime ve dönüşüme yönelik vurguyu ortadan kaldırarak, grup üyeleri arasındaki ilişkiyi kan bağına yani akrabalığa götürür. Burada etnisite, değişmeyen, statik bir olgu olarak ele alınır ve bireylerin köken birliğine vurgu yapılır. Günümüzün sosyobioloji adı verilen yeni bilim dalına en büyük dayanak da bu görüşten gelir. Etnik grup, din, dil, köken, geleneksel kültür gibi „objektif“ kriterler üzerinden tanımlanır⁸.

Ulusal devletin temele yerleştirdiği tutarlı koherent ideoloji de yine bu teori üzerine oturtulur ve devlet de, temsil ettiği insan grubunu, yani ulusu, köken birliği ile ortak din, kültür ve dil üzerinden bir bütün olarak algılar. Eğer ki gerçekte böyle değilse bile, devlet, ideolojik aygıtlarını kullanarak bu ideolojiyi ve kültürü üretir ve kitleleri ulus olma noktasında ikna eder. Devletin meşruiyeti ile insanların ikna potansiyeli ile rızaları doğru oranda işler. Devlet, bu potansiyeli yaratamadıysa kalıcı olmaz ve her an bölünmeyle karşı karşıya kalabilir. Bunun

⁷ Genelde farklı nedenlerden dolayı göç eden grupların belli bir ortamda bir araya gelerek belli bir azınlık oluşturulmasına verilen addır. Bu biçimiyle, tarihsel olarak uzun süredir aynı yerde kalan ama kendi devletlerini oluşturamamış ve başka bir devletin içinde azınlık durumuna düşen ve adına otokton denilen haklardan farklı gruplardır.

⁸ Rex 1990: 146; Heinz 1993

için devlet, kendi vatandaşlarının farklı ideoloji, sınıf veya partilerde yer almasını tehlike olarak görmez ama aynı ulusun içinden bazı grupların kendini farklı primordiyal bağlar üzerinden tanımlamasını, kendi bekası için tehlike olarak görür, çünkü böyle olduğu zaman devletin meşruiyeti sarsılmış olur.

Burada sorulması gereken soru, devletin bekası değil; sınırları belirlenmiş bir coğrafyada yaşayan birden fazla etni içinde, devlet kurma hakkı ve şansının neden bir etniye verildiği ve bu etninin kendi devletini kurduktan sonra diğer etnileri nasıl kendi egemenliğine ikna ettiği. Bu yazının hareket noktası tam da burasıdır. İkinci dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan dünya sisteminde, devletlerin hemen hemen hepsi ulus devlet üzerinden şekillendikleri, yani primordiyal bir zemin üzerine oturtuldukları için, sisteme zarar verecek yeni, primordiyal bağlarla şekillendirilebilecek yeni ulusların oluşmasını engellemeye çalışmışlardır. Var olan ulus devletler kendilerini bu primordiyal bağlar üzerinden güvenceye aldıklarından dolayı rahatlıkla artık bu durumun bittiğini, primordiyal bağların olmadığını ve ulus denilen bir olgunun bulunmadığını rahatlıkla belirtmektedirler. Bu devletlerin primordiyal bağları ret etmeleri, bunların olmadığından veya olmadığına inandıklarından değil; içlerindeki başka halkların uluslaşma ve kendi kaderlerini kendi ellerine almalarını destrukte etme ve bu talebin meşruiyetini ortadan kaldırma amacıyla yaparlar. Tam da bu noktada, söz konusu bu hakkı talep etmenin önünü kesen, meşruluğunu ortadan kaldıran ve yeni diye lanse edilen bilimsel bir teori öne sürerler.

Konstrüktivizm

Etnik grupları primordiyal açıklamaların dışına taşıyan ve etnisite tartışmalarını tam tersi bir kulvara çeken kişi olarak Fredrik Barth örnek verilir. Barth, etnik grupların kendi sınırlarını belirlerken bunun primordiyal bağlar üzerinden değil, subjektif değerler üzerinden gerçekleştiğini belirtir. Grup, içinde yaşadığı durumun koşullarına göre, diğer gruplarla arasına bir sınır koyar. Grubun kendini tanımlarken kullandığı kriterlerin, dışardan gözlemleyen biri için mantıklı veya algılanır olup olmamasının burada önemi yoktur. Grubun kendi farklılığını göstermek için seçtiği kültürel unsurlar, grubun kimlik sınırlarını korurlar. Gruplar onlarca element içinden kendileri için en uygun olanı seçerek, kriterlerde belirli bir seleksiyona giderler. Burada seçim, bütünüyle plansızdır. Etnik gruplar, kendi tanımlamaları için *seçkin bir ayıklanma* (selective affinity) ile işleyen bir sürecin ürünleri olarak oluşurlar. Bundan dolayı etnisite psikolojik-biyolojik temeller

üzerinden değil; çevre ile olan etkileşimleri aracılığıyla öne çıkan sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve tarihi bağlamlar üzerinden şekillenir. Bu şekillenmenin duruma göre olması, konstrüktivistlerin ana hareket noktasıdır. Dün din ise, bugün coğrafya, yarın dil olabilir. Burada bir süreklilik yoktur. Aidiyet duygusu veya psikolojisi yoktur veya konyunkturedir. Yani burada her şey toplum tarafından yapılandırılır ve sunnidir. Bu yaklaşıma birden fazla isim verilmiştir; fakat burada bu yaklaşımların tümü için konstrüktivizm tanımı tercih edilmiştir⁹. Konstrüktivistlerin primordialistlere getirdiği ana eleştiri, köken ve değişmezlik ile ilgilidir. Bu teoriye göre de gruplar kendini diğer gruplardan ayırır ama bunu yaparken değişmez yani objektif kriterleri değil, tam tersi subjektif yani değişebilen kriterleri temel alırlar. Konstrüktivite edilen bir şey herhangi bir şey olabilir ve bunun derin bir tarihi olamaz.

Radikal konstrüktivistler anlam algısıyla ilgilenerken daha çok biyolojik temelde çalışırlar. Temel tezleri, gerçeğe doğrudan erişimin mümkün olmadığı ve her şeyin kafada gerçekleşen bir süreç olduğu üzerinedir. Renk, ışık vb etkenlerin dahi algılama süreçlerine yaptıkları etkiler üzerinde dururlar. Sosyal konstrüktivistler belli grupların kendi çıkarları için kimlik yaratma süreçlerini ele alırlar. Greverus¹⁰ buna „*Etnisite ve Kimlik Mühendisliği*“ (Ethnizität und Identitätsmanagement) diyor.

Burada önemli olan, Kürtler üzerine de bir çalışması olan ve genellikle geleneksel halklar üzerinde çalışan Bart´ın¹¹ görüşlerine göre; etnik grupların kendilerini nasıl tanımladıkları değil, neden bu teorinin günümüzde primordializm teorisinin yerine konulduğudur. Bart´ın söylediklerinin aynısını bundan çok önce Weber dile getirmişti¹². Hatta Brumlik´in aktardığına göre, Weber zamanında Yahudi etnisitesinin meşruiyetini bozmak için bilimsel argümanlar dahi kullanmıştı¹³. Neden Weber o dönemde bu bağlama denk düşen fikirleriyle, o dönemin Bart´ı olamamıştı? Çünkü o dönemde ulus kurucularının ihtiyacı olan şey primordializmdi ve bilimden bekledikleri de bunu meşrulaştıracak teori, yöntem ve metodları yaratmasıydı. Sonuçta Barth´ın etnisiteye yönelik „sınırları veya “öz”evurgu yapması değil, konstrüktivistler ile primordialist/essentialistler (ilkçiler/özcüler) arasındaki gerilimi başlatması açısından önemlidir.

⁹ Sosyal Bilimlerde sürekli yapılan „Konstrüktivizm“ „Instrumentalizm“ ve „rational choice“ gibi ayrımlar yapılmamıştır. Bu konu için Kößler, Schiel 1995; Heinz 1993

¹⁰ Greverus 1981

¹¹ Barth 2001

¹² Weber 1922: 218

¹³ Brumlik 1990: 189. Bu konudaki bir değerlendirme için Skubsch 2002:

Konstrüktivistlere göre, etnisite sorununda artık etni için öngörülen özün („essens“) özelliklerinin karakterleri değil, nasıl konstrükte edildiğidir. Fakat bu etnisitenin primordial dönemlerdeki gibi oluşmasına engel değildir. Günümüzde bütün ülkelerde, ülkelerin kimliklerini üzerine inşa ettikleri etniye ilişkin anlayışları primordialisttir. Konstrüktivizm bilimsel bir söylem olarak, bilim çevreleri içinde tartışılan bir kavramdır. Genelde gündelik politik söylemde çoğu zaman dile getirilmese de hem geçmişte hem de günümüzde ulusal kurtuluş mücadeleleri belli bir „substanz“ üzerine inşa edilen, etniye içkin („immanent“) bir ideolojiyi temel alır.

Konstrüktivistler gerçekliği bir yapı olup olmamasından çok bu gerçekliğin nasıl konstrükte edildiğine bakarlar ki bu, bilimsel anlamda *bilişsel bir dönüşüm* (“kognitive Wende”) olan bir çığırdır. Bu perspektifin daha çok etnisite tartışmalarında ortaya çıkması ise tesadüfî değildir ve daha çok politikanın belirlediği bir konu gibi görünmektedir.

Yapı çözümcü yaklaşım olarak da bakılabilecek olan konstrüktivizme, günümüze kadar süren eşitsizlik yapısını yaratan ve sürdüren egemen söylemi yıkmaya yönelik olduğu oranda gerekli önemin verilmesi positif bir yaklaşım olur. Eğer söz konusu yapı çözümcü yaklaşımı, eskinin egemenlik paradigmasını yeniden var eden ve ezen-ezilen konstellasyonunu devam ettiren bir söyleme dönüşüyorsa, ezilen kitlelerin bunu temsil etmesi kadar absürd bir durum da olamaz. Postmodern argümanlara sarılan İslami kesimlerin fark etmedikleri handikap da budur. Postmodernizm, modernizm veya eskinin aşılması değil, eskinin daha fazla yaygınlık kazanmasıdır.

Birçok bilim insanına göre konstrüktivizm teorisi, iddia ettiği olguyu açıklamaktan uzaktır¹⁴. Yukarıda belirtilen iki teoriden başka bir çok başka teoriler de bulunmaktadır. Burada konu, etnisite teorilerini ele almak olmadığından, diğerleri ele alınmamıştır. Burada sadece belirtilmesi gereken, her iki ana teoriyi birbirlerinin tamamlayıcısı olarak gören teorik açıklamadır. Rex, her iki teorinin birbirlerini tamamladığını ifade eder ve Marx`ın *kendiliğinden sınıf* (Klasse-an-sich) ve *kendisi için sınıf* (Klasse-für-sich) teorisine uyarlayarak primordial etnisite için *kendiliğinden etnisite* (Ethnizität-an-sich) situasyonist/konstrüktivist etnisiteyi de *kendisi için etnisite* (Ethnizität-für-sich)¹⁵ olarak tanımlar ve bir

¹⁴ Krş. Kehl-Bodrogi 1998; Rex 1990;

¹⁵ Rex 1990: 150

geçiş olduğunu göstererek, Smith'in yaklaşımına yakınlaşarak önemli bir açıklama getirir

Çok kabaca belirtilen bu durum, yukarıda da ifade edildiği gibi spektrumun iki ucunu ve bir işlevini göstermektedir. Etnisite bütün tartışmalara rağmen çoğunluk için geçerli olabilecek bir tanıma sahip değildir ve genelde tanımlama yapılmadan ele alınmaktadır. Ele alınış biçimine göre bir tanımının yapılması da mümkün değildir ve bunun bir zorunluluğu da yoktur. Önemli olan egemen paradigmaya bilimsel bir meşruiyet sunmasıdır.

Etnisite enflasyonu

Genel olarak bakıldığında etnisite ve etnik grup aynı anlamda ele alınmaktadır¹⁶. Burada sorun olan şey de etnik grubun nasıl tanımlanması gerektiğidir. Bu konu özellikle göçle oluşmuş alokton hakların içinde yaşadıkları devlete karşı entegrasyon veya asimilasyonunda gösterdikleri tepkime durumlarında sıkça tartışılmaktadır. Etnisite ve ulus veya milliyetçilik konuları çok sıkı bir ilişki göstermesine rağmen, yukarıda belirtilen kaygılardan dolayı, beraberce ele alınmamakta ve bundan kaçınılmaktadır. Hatta konstruktivistlere göre etnisite, etnik grubu oluşturmak zorunda bile değildir¹⁷. Daha öncede belirtildiği gibi, "etnisite ve otokton halklar" ile "etnisite ve devletsiz halklar" tartışmasının başka temel dinamikler üzerinden yürütülmesi gerektirmektedir. Yine de bazen etnisitenin, etnik grup ve ulus arasında bir yerlere yerleştirilmesini belirtmek gerekir. Genel kabule göre, bir grubun belli amaçlara ulaşmak için kendini bir *etnik kimlik* üzerinden tanımlamasıyla etnisitenin oluştuğu belirtilir.

Etnik hareketler moderndir. Kültürel evrimde belli bir modern birikime sahip olan gruplar *kendisi için etnik* kategorisine veya Anthony D. Smith'in ifadeleriyle *etnik gruba* geçerler¹⁸. Bu geçiş ile birlikte milliyetçilik oluşmuş demektir. Bu milliyetçilik ile meydana gelen etnik mobilizasyon, diğer etnilerde özellikle egemenliği ellerinde bulunduran gruplarda bir gerilime neden olur. Bu gerilimi önceden önleme çabasına bir çok yerde meşru anlamda „entegrasyon“ veya asimilasyon denir. Böylesi bir entegrasyona en uygun teorik altyapıyı kazandıran ise Park'tır. Park, Amerika'da ırkçılığa karşı, asimilasyonu önermiştir¹⁹. Bu yaklaşım, etnik hareketler veya etnik sorunlar arasındaki farkları silikleştirir ve

¹⁶ Heinz 1993; Ganter 1995; Brumlik 1990; Rex 1990; Greverus 1981; Heckmann 1998

¹⁷ Rex 1990: 147

¹⁸ Heinz 1993

¹⁹ Krş. Beaud, Noiriel 2003

genel bir değerlendirmeye tabi tutar. Bu da sorunun temelini kavramayı güçleştirir. Örneğin günümüzde Katalanları, Kürtleri, Filistinlileri kısa süre önce Amerika'ya göç etmiş Latinolardan veya Almanya'da ki Danları, Fransa'da ki Elzaslar'dan ayıran veya birleştiren noktalarda etnisite kavramının kullanılması, kavrama taşıyabileceğinden çok daha büyük bir anlam yüklenmiş olur ki, böyle olduğu için belli bir tanımı da yapılamamaktadır. Analitik anlamda ise belli kavramlara ihtiyaç vardır. Irk, halk, etni, ulus vb. tüm kavramların yerine etnisite kavramını önermek, hem etnisiteyi aşan bir anlam yüklemek hem de etnisiteyi sosyoloji alanına sıkıştırmak olur ki bu özellikle etnolojiyi tartışma alanından çıkararak, etnik konuları olduğu gibi sosyoloji alanına terk etmek anlamına gelir. Bu durum, işi daha da karmaşık hale getiriyor. Günümüzde Batı ülkelerinde yapılan da budur. Genelde etni eski, etnisite modern bir 'biz grubu' süreci olarak ele alınıyor. Burada hangisinin eski hangisinin yeni olduğu değil, Biz-Grubu-Süreçleri'nde (Wir-Gruppen-Prozess) eski ve yeni siyasal görüşlerin nasıl bilimsel teorilerle birleştirildiğidir.

Kimlik rasyonel bir tanımlamadır

Batı merkezli bilim alanında ortaya çıkan herhangi bir etnik hareket, büyük bir hayretle karşılanır. Oysa günümüz egemenlik sisteminde etnik bir kategorinin ulusal bir söylemle ortaya çıkmamasının hayret verici olması gerekiyor. Çok etnili bir devlette, devlet bir tek etniyi temel alarak yapılandırılmışsa orada birden fazla ulusçuluk veya ulusal hareket vardır ve bunların ortaya çıkmasının engellenmesi güçtür. Bu durum aynı zamanda kimlik konusunda da bir gerçeği gözler önüne sermektedir: çok etnili alanlarda, devlet bir etni üzerinden tanımlandığı anda, sadece söz konusu olan etni, rasyonel kimliği ile dünya sistemine entegre olmuştur. Bu durumda zamanla diğer etniler de aynı hakkı talep etmeye başlar ve tam da bu noktada etnik sorun denilen olgu meydana çıkmış olur. Etnik sorunların temelinde yatan neden budur ve ekonomik kaynaklara sahip olma vb açıklamalar veya durumlar bundan sonra ortaya çıkar. Bu yüzden konstruktivistlerin göz önüne almadıkları durum da budur. Bu bağlamda Kürt sorunu en temelde kimliğin rasyonalizasyonu ve kendi özneliğiyle dünya sistemine entegre olma isteğinden kaynaklanan bir sorundur.

Etnik sorunlar hiç bir zaman emik anlamda, azınlıkların egemen topluma entegrasyonu sorunu değildir. Bu, egemenlerin gözünde ve konstruktivist düşüncede böyledir. Bunun için Avrupalı ülkeler, entegrasyona büyük miktarlarda

kaynak ayırırlar ve bu yüzdendir ki gelişmiş ülkelerin vatandaşlığına geçmek hala eskisi gibi çok sıkı kurallara bağlıdır.

Avrupa Birliği yasalarına göre, her Avrupa vatandaşı Avrupa Birliğine bağlı herhangi bir ülkede yerleşme hakkına sahipken, neden Eylül 2010´da Fransa Avrupa Birliği vatandaşı kitleleri ülkeden çıkartır?

Bunlar hem çok fazla tartışılan hem de birden fazla perspektifle değerlendirilen konulardır. Fakat bütün bu gibi bağlamların ortak bir noktası vardır ki bu ne ırkçılık ne yabancı düşmanlığıdır. Bu ortak nokta, Eriksen´in de belirttiği gibi, üzerinde karar kılınan ve herkese verilmeyen kimliklerdir (Eriksen 2002: 13-14). Daha da önemlisi bu durum sadece Batı, gelişmiş veya devletçe sistemleştirilen bir kültüre sahip ülkelere değil, her halkta böyledir. Bu Siuxlar´da da, Almanlar´da da, Kürtler´de de böyledir. Sorun, kimin hangisini neden daha fazla tercih ettiği değil; hangisinin dünya sistemine entegre olduğu hangisinin olmadığıdır. İşte bir yerde, bir etnin kimliği, devletleşme üzerinden dünya sistemine entegre olduysa ve bu hak diğerlerine tanınmıyorsa, orada etnik bir sorun meydana gelir. Bundan dolayı günümüzde dünyada dünya sistemine entegre olan ve olmayan halklar olarak da ikiye ayrılabilir. Sisteme entegre olanlar egemenler, diğerleri ise azınlık statüsündekiler..

Bunun için günümüzde dünya sistemine entegre olmuş modern insanın, diyagolojik - kategoriel anlamda kimlik problemi bulunmamaktadır.. Sahip olduğu kimlikten çıkmayı düşünmez ve ona bunu düşündürecek bir gerçeklikte yoktur. Ama daha önce de belirtildiği gibi, sahip olduğu kimliğin herkese kolayca verilebilecek bir kimlik olmadığına da bilincindedir. Egemenlerin korkmadığı ve son derece sabitlendiğini düşündükleri kimlik de budur ve bu ister kabul edilsin, ister red edilsin primordialisttir.

Etnisite her şeyden önce bir ayrışma modülüdür ve temeline rasyonel bir kimliği yerleştirir. Bu modül, kendini tanımlama ve diğerlerine karşı konumlandırma ile işler. Diğer olmadan „Biz“ kategorisi işlemez. Tanımlama gücünü elinde bulunduran elitlerin hareket alanları, „Biz“ ve „Öteki“ kategorilerini olabildiğince ayırmak ve her iki tarafın öngörülen kimliksel kategorisini meşrulaştırmaktır. Ancak konstruktivistlerin neredeyse belli *ilgili grupların* (Interessegruppen) bir komposu şeklinde ele aldıkları gibi, *ilgili grupların* isteği üzerine oluşmaz²⁰.

Bütün dünyanın, ulus ve ona dayalı olan ulus devlet biçiminde işlediği bir durumda, diğer uluslarından farklı olduğu düşünülen bir grubun ulusal

²⁰ Rex 1990

düşünceden uzak durması düşünülemez. Uzak duran örnekler ise ayrı bir bağlamda, içinde geliştikleri koşullar kapsamında ele alınması gereken, modernizmin kimsesiz çocuklarıdır ve sayıları çok de azdır. Bir grubun dünya sistemine entegre olmaması geretiğini söyleyen her düşünce, söylediği grubu modifize ve asimile etmeyi hedefler. Bu modifikasyon genelde belirli güçlerin çıkarı doğrultusunda olur.

Primordial Teorilerin Görevlerini Tamamlaması

Günümüz dünyasında özellikle Avrupa´da ulus devlet sistemi ilk defa 1950´lerle birlikte, kolonyalizm, dünya savaşları vb gerilimden uzaklaşarak, oluşum dönemini tamamlamıştır. Ulus devletin sonu tezi²¹, ulus devletin kökleşmesinden sonra ortaya atılıyor. Bu tez, ulus devletin ortadan kalkarak yeni bir devlet modelinin oluştuğu anlamında vaaz edilmiyor, kendi ulus devletlerinin varlığını tehlikeye atan koşullar ortadan kalktığı için „ölümü“ ilan ediliyor. Bu ilanın altında yatan iki temel düşünce vardır. Bunlardan birincisi devlet talep eden devletsiz hakların kendi devletlerini talep etmelerindeki argümanlarının meşruluğunu ortadan kaldırmak ve ikincisi otokton azınlıkların „Ulusal Azınlık“ ve allokton azınlıkların da „azınlık“ kategorisine giren hak taleplerinin önüne geçmek.

Bu durumu, yani ulus devlet sistemlerinin tüm sorunlarını çözmüş ve dağılma tehlikesini atlatmış devletlerin, meydana gelebilecek primordialist *Biz-Grubu-Oluşumlarının* (Wir-Gruppen-Prozesse) ve var olan grupların etnisiteye dayalı hak taleplerinin önüne geçmek için etnisite veya ulus kavramlarına yönelik destrüktif yaklaşımlarına verilebilecek en iyi örnek Dittrich ve Radtke´nin (1990) fikirleridir. Ana perspektivleri, etniste gibi Biz-Grubu oluşumlarında bilimin sunduğu katkıdır. Bundan hareketle, bilimin sadece belli problemleri çözdüğü değil, aynı zamanda problem de yarattığı düşünülmektedir.. Irkçı söylemin meşruluğunu bilimden aldığı²² ve bunun meşruiyetinin yıkılması gerektiğini söylemektedirler.

Dittrich ve Radtke`nin fikirleri, bilimin yeni primordial grup oluşumlarının meşruluğunu ortadan kaldırması için bilime yapılan en açık çağrıdır. Bu iki bilim insanı, diğer bilim insanlarından kolektif oluşumlara, özellikle de etnisite oluşumuna karşı artık meşruluk sağlayacak argümanlar sunmamalarını önerirler. . Yani günümüz uluslarını, bilim konseptleştirmişken yeni gruplar, etnisite, veya ulusların oluşmasını engellemek için bilimin katkı sunmamasını isterler. Yazarların

²¹ Burada, Francais Fukuyama (1992)´nin Tarihin Sonu adlı çalışmasıyla görünürlük kazanan ve genelde bir söylem düzeyinde kalan „Ulus Devletin Sonu“ tartışmaları kast edilmektedir.

²² Krş. Fenton 2001: 98f

değerlendirmelerindeki ana gerçek şudur ki, eğer bilim kendini bu derece siyasetin vesayetine sokmasaydı, ırkçılık da bu derece etkili olamayacaktı. Burada sorulması gereken soru, bilimin rasyonel kimliklerin oluşuma nasıl bir katkı sunduğu değildir ki konstruktivistler sadece bu soruyla ilgilenirler; bu hakkın, neden birilerine tanınıp birilerine tanınmadığıdır.

Uluslar farklı zamanlarda ortaya çıkarlar. Eğer bu önerme yanlış ise pozitivist perspektifteki toplumsal ve kültürel evrim teorisi doğrudur. Konstruktivistlerin, bu makaleye konu olan karakterleri, bu çelişkinin içinde gidip gelmeleridir. Konstruktivistlere göre doğrusal (linear) bir evrim mümkün değildir. Eğer bu önerme doğru ise, farklı zamanlarda farklı uluslar oluşabilir. Konstruktivistler bu oluşumun önüne geçmek için ulusu dekonstrakte ederler. Bu ilanla, ulusun belli bir zaman diliminde ortaya çıkan ve sonra miladını dolduran bir olgu olarak bakarlar ki bu algı doğrusal evrim anlayışıdır ve bunu da red ederler.

Bu konuda dünyada iki temel problem bulunmaktadır ve her problem yukarıda belirtilen teorilerden birine dayanır.

Birinci problem: 1989 yılında Baltık devletlerinin kendi bağımsızlıklarını geri kazanmaları ve daha sonra Sovyet Rusya'nın dağılması ve sonrasında meydana gelen olaylar, Batılı devletlerin eline, primordilist açıklamalardan neden kaçınılması gerektiğine ilişkin bir veri daha bahşetmiş oldu. Primordial teorilerin "tehlikesi"ne yönelik Yugoslavya, hem sağ hem de sol tüm taraflarca dile getirilir. Bu görüşe göre, etnik hareketlerin delegitime edilmesi ve grup haklarından çok "vatandaşlık"a dayalı bireysel hakların verilmesi gerektiği üzerinde dururlar²³.

İkinci problem: Öte yandan 11 Eylül'den sonra primordialist açıklamalardan uzaklaşmanın ne kadar yanlış olduğu da tartışılmaya başlandı. Primordial bir temele dayanan, koherent bir ideolojiden yoksun ve stabil olmayan ülkeler ("failed states") olarak da belirtilen, yani ulus oluşumunun problemleri görüldüğü ülkelerde, uluslararası törürün yerleştiği ve bunun için Batılı anlamda bir ulusun gerçekleşmesi için ulus oluşumunun desteklenmesi gerektiğine ilişkin açıklamalar yoğunluk kazandı²⁴. Ulus oluşturulamıyorsa devlet labil olur ve bu dünya sistemi için bir tehlike teşkil eder. Çünkü çok iyi biliniyor ki, devlet kurma ile ulus oluşturma aynı değerdedir.

İkinci problemden dolayı birçok kişi, devletin güçlendirilmesi için primordial teorilere dayanan ideolojinin propaganda edilmesini talep etmektedirler.

²³ Örneğin; Habermas (1993)

²⁴ Stiftung Entwicklung und Frieden organizasyonunun 2002 yılında düzenlediği uluslararası sempozyum bunun tipik bir örneğidir. SEF New Nr. 16. şubat 2003

Etnisite Ve Etnik Çatışmalar

Günümüzde etnisite tartışmalarını meydana getiren olgu sadece bilimsel çıkarımlara dayalı teorik farklılıklar değil, Biz-Grubu ideolojisine dayalı ortada var olan etnik çatışma; milliyetçi, bölgesel (Regional) hareketlerdir. Teorik zeminde, Marx'tan Weber'e kadar birçok kişi modernizmin ilerlemesi ile Biz-Grubu fikrine dayalı ideoloji ve yapıların, özellikle milliyetçiliğin, ortadan kalkacağı görüşündeydiler, ama öyle olmadı. Eriksen²⁵'in belirttiği gibi 1991'de dünyada ki 37 silahlı çatışmadan 35'i iç çatışmalardı. Bundan dolayı etnisite günümüzde de ciddiye alınmakta ama yukarıda da belirtileceği gibi dekonstrükte edilmiş veya edilmesi için ele alınmaktadır. Etnisitenin durduğu yer, ulus ve azınlık geriliminin olduğu yerdir. Dikkate alınması gereken çoğu argümanlarına rağmen, konstruktivistlerin büyük bölümünün gerçek dünyadan haberleri ya yoktur ya da yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı yokmuş gibi davranmaktadırlar.

Günümüzde kullanılan etnisite kavramını, kolonyal güçlerin isgal ettikleri yerlerde oluşturmaya çalıştıkları yönetim sistemlerinden ayrı düşünmek, etnisiteyi anlama noktasında yanılgıya götürür. Bunun en iyi örneği Burundi'de ki Tutsi azınlığın Hutu çoğunluğuna karşı Belçika kolonyal memurlarının yaptığı düzenlemedir. Ayırım noktaları ne olursa olsun başından beri Tutsiler, kolonyal memurlar tarafından yönetim kademelerinde desteklendiler²⁶. Bilincin altında yatan ezber aynıydı: entellektüel bir kast, üstten zorlayarak, bir ulus yaratabilirdi. Etnisite kategorisinde anlaşılmayan şey, Tutsi ve Hutular'ın yüzyıllardır beraber yaşamaları, aynı Tanrıya inanmaları ve gündelik yaşamda çok az farklılık göstermeleridir²⁷. Bu kadar ortak şeye rağmen nasıl oluyordu da, birbirlerini yok etmek isteyecek derecede kodlanabiliyorlardı. Ayrışmayı düzenleyen Belçikalılar'ın, etnik kategoriye kendi çıkarları doğrultusunda düzenlediklerini belirtmeye gerek bile yok. Burada sorun nerededir? Tutsiler daha önce Hıristiyanlık ve İngilizce ile tanışmışlardı. Sınırları belirlenen bir ülke vardı. Bu ülkenin administrel organları oluşturulmuştu. Burada etnisite, ne kolonyal öncesi ne de kolonyal sonrası durumu kavramak için yeterli bir kavram değildir. Var olan ezber, tüm Biz-Grubu oluşumlarının Avrupalı olması gerektiğine ilişkin inançtır.

²⁵ Eriksen 2002: 12

²⁶ Wimmer 1995: 469

²⁷ Laely'den alıntı Wimmer 1995: 465

Bugün kimlik, ulus, gibi kavramlardaki egemen ideoloji ve düşünce, Avrupa kökenlidir. Egemen yapıyla kompartabel olabilecek bir olgunun da ancak Avrupai olduğu ölçüde dünya sistemi ile entegre olma şansı vardır.

Örneğin Kürtler

Kürtler üzerine ilk kapsamlı bilimsel çalışmayı yapanlardan biri van Bruinessen'dir²⁸. Van Bruinessen ve diğer Avrupalı düşünürlere göre Kürtler'in bir ulus olarak tanımlanması sorunludur. Modernleşme teorisine göre²⁹ olan *ulus-oluşumu* (nation-building) için elzem olan toplumsal süreçler, Kürt coğrafyasında meydana gelmemiştir. Subsistenz bir ekonomiye dayalı transistasyon, Kürt coğrafyasının dört ülke arasında bölüşülmesinden dolayı gerçekleşmemiş; petrol ve su kaynakları alanında zengin olmasına rağmen, çevre (Peripherie) olarak kalmış ve merkezleşmemiştir. Bu zenginlikler, kısa bir süre öncesine kadar, hiç bir zaman Kürtlere ait olan bir *merkez* tarafından işletilmemiştir. Bunlara kitlesel bir iletişim ağının eksikliğinin de eklenmesinden dolayı, bir Kürt ulusallasma meydana gelememiştir³⁰. Bu, ortalama bir Avrupalının Kürt ulusal hareketine yönelik, başarısızlığı belirleyen kriterleri olarak öne çıkar. Bu gibi nedenlerden dolayı başarısız olarak değerlendirilen Kürt ulusallaşması, günümüzde ulusallaşma için eksik diye öne sürülenleri aşacak noktaya gelmiştir. Yine de Batılı bilim insanlarının perspektifinde Kürtler'in bir ulus olması sorunludur ama bunun yanında Suudi aşireti tarafından oluşturulan Suudi Arabistan bir ulus olma konusu sorunsallaştırılmaz. Aynı şekilde çok farklı ülkelerden topladığı insanlarla meydana gelen İsrail devletinin bir ulusu olduğu da sorunsallaştırılmaz. Batı, politik açıdan Kürtlere ulus olma şansı tanımadığı için, bilim 1990'lara kadar Kürtlere ulus olmayı „reva“ görmemekteydi.

Batı, Kürtleri kendi aralarında bölen ülkelere, Kürt kimliğinin dekonstrakte edilmesi için gerekli bilimsel materyi vermiştir. Dekonstrakte etmek isteyen aynı zamanda meşruiyetini de ortadan kaldırmayı hedefler. Bugüne kadar Kürtlerin varlığının inkar edilmesi Kürtlerin olup olmamasından dolayı değil, meşruiyetlerinin kaldırılması delegitime edilmesi içindir. Bu halde meşruiyetlerinin ortadan kaldırılması, bir anlamdaasimile etmektir. Zaten eğer ki konstruktivistlerin iddia ettiği gibi etni, „konstrakte“ bir şey ise, bu aynı şekilde „dekonstrakte“ de edilebilir.

²⁸ Van Bruinessen 1989

²⁹ Krş. Anderson 1998; Hobsbawm 1991

³⁰ Falk 1998: 120

Bundan dolayı daha öncede ifade edildiği gibi, Kürt sorunu ne bir etni ne bir etnisite ne de gerçekle alakası olmayan ekonomi gibi nedenlerden kaynaklanan bir sorundur. Kürt sorunu, en temelde dünya sistemiyle entegre olma ve kimliğin rasyonalizasyon sorunudur.

Sonuç

Etnisite postmodern döneme ait olan ve içinde yaşadığımız dünyada milyonlarca insanın hayatını etkileyen halk, etni, ulus gibi Biz-Grubu kimlik tartışmalarının önünü kapatan, paravan ve politik bir kavramdır. Çünkü günümüz dünya sistemi, kendi içinde çıkan bütün sorunlar gibi etnik sorunu da çözmek yerine, var olan yapının yeniden kurulması için çaba sarfeder³¹. Bunun için günümüzdeki bu egemen anlayış, Kongo, Haiti, Somali, Sudan, Angola gibi ülkelerde olan sorunu gerçekte çözemez. Çünkü Avrupa'nın akli kuzeyden güneye çalışır³². Etnisite antropolojik bir konudur. Sosyoloji bunu ancak sınıf temeline indirebilir ve bağlamından çıkarır.

Bilimsel alanda etnisite araştırmalarını yaratan sorun ulus, etni vb oluşumların bir konstrukt olup olmamaları değildir; bu oluşum her ne ise, bu hakkın herkese verilmemesidir. Bu bağlamda sosyal hayatın gerçekliğindeki tanımlamalar ile bilimsel teorilere konu edilen tanımlar, birbirlerinden ayrıştırılmalı ve bilim siyasetin egemenliğine girmemelidir. Günümüzde politik kaygılarla tartışılan yeni etnisite fikirlerinin devletsiz hakları ikna etme gücü yoktur. İçinde yaşadığımız gerçekliğin reddedilmesi ezilen halklara daha fazla baskı ve asimilasyondan başka bir şey getirmez.

Avrupa ve günümüzdeki bütün ulus devletler, kendi Biz-Grubu Sürecini tamamlamak için primordial açıklamaları „yapıcı“ anlamda sonuna kadar kullanırken, bunu başka Biz-Grubu oluşumlarının önünü kesmek için „yıkıcı“ olarak kullanmaktadırlar ve buna *kognitive Wende* (bilişsel dönüşüm) denilmektedir. Bütün egemen devletler oluşturulurken ana düşünce primordialistti. Şimdi ise var olan dünya sistemini, bütün adaletsizlikleriyle devam ettirmek pahasına, delegitime etmeye çalışmaktadırlar. Modern yaşamın bilgi

³¹ Koenig 1988

³² Kößler, Schiel 1995: 1

teolojisi³³ olan pozitivist düşüncenin sosyal bilimlerdeki ölümü, işlevsizliğinden değil, egemenler için görevini yerine getirmesindedir.

Biz-grubu oluşumu içinde, dünya sistemine entegre olmak isteyen ezilen halkların entellektüelleri, perspektiflerini Batı'nın bilimsel paradigmaları içinde oluştururlarsa, Batı dışı dünyayı kendi „gerçekliği“ içinde anlayamayacaklar veya „gerçek“ sorunları önemli olmayacaktır. Bilimsel bir perspektifle Kenya ile Kanada nasıl ortak bir şekilde ele alınabilirler? Batı kategorisinde Hutu'lara çoğunluk demokrasisi de uygulanamazdı zaten.

Batı dışı dünya, Batı anlamında modernizmi yaşamadan postmodernizme geçti. En muhalif görünen İslami bağlam da postmodern argümanla Batı'ya entegre oldu.

Kaynakça

Anderson, Benedict (1998): Die Erfindung der Nation. Zur Karriere eines folgenreichen Konzepts, Berlin.

Barth, Frederick (2001): Kürtlerde Toplumsal Örgütlenme İlkeleri. Avesta Yayınları İstanbul

Bruinessen, Martin van (1989): Agha, Scheich und Staat: Politik und Gesellschaft Kurdistans. Berlin

Dittrich, Echart J.; Radtke, Frank-Olaf (1990): Einleitung: Der Beitrag der Wissenschaften zur Konstruktion ethnischer Minderheiten. In: Echart J. Dittrich; Frank-Olaf Radtke. Ethnizität: Wissenschaft und Minderheiten. Deutscher Verlag. Opladen 1990

Elwert, Georg (1989): Nationalismus, Ethnizität und Nativismus über Wir-Gruppenprozesse. In: Waldmann, P./ Elwert, G. (Hg.): Ethnizität im Wandel. Saarbrücken/ Fort Lauderdale: Breitenbach.

Eriksen, Thomas Hylland (2002): Etniste ve Milliyetçilik. Antropolojik bir bakış. Avesta Yayınları, İstanbul.

³³ Eğer bir bilimsel bilgi inanca dayanıyorsa teolojidir.

Fenton, Steve (2001): Etnisite: Irkcilik, Sinif ve Kültür. Phonix Yay. Ankara
Fukuyama, Francis (1992): Das Ende der Geschichte. Wo stehen Wir. Kindler Verlag
Ganter, Stephan (1995): Ethnizität und ethnische Konflikte: Konzepte und theoretische Ansätze für eine vergleichende Analyse. ABI, Arnold-Bergstraesser-Institut. –Freiburg (Breisgau): ABI, 1995

Greverus, Ina-Maria (1981): Ethnizität und Identitätsmanagement. Schweiz
Zeitschrift für Soziologie/ Rev. Suisse sociol., 7 (1981) 223-232

Habermas, Jürgen: Anerkennungskämpfe im demokratischen Rechtsstaat. In: Taylor, Charles: Multikulturalismus und die Politik der Anerkennung. Frankfurt 1993, S. 147-196

Heckmann, Friedrich (1998): Ethnos, Demos und Nation, oder: Woher stammt die Intoleranz des Nationalstaates gegenüber ethnischen Minderheiten? In: Bielefeld, Ulrich (Hg.): Das Eigene und das Fremde. Neue Rassismus in der alten Welt. Hamburg Edition. 1998, S. 51-79.

Heinz, Marco (1993): Ethnizität und Identität. Eine Begriffsgeschichte. Bonn.

Hobsbawm, Eric (1991): Nationen und Nationalismus. Mythos und Realität seit 1780. Campus-Verlag, Frankfurt am Main/New York.

Imhof, Kurt (1993): Nationalismus, Nationalstaat und Minderheiten. Zu einer Soziologie der Minoritäten. In: Soziale Welt (Heft 3), Jg. 44, 327-357.

Jansen, Christian; Borggräfe, Henning (2007): Nation-Nationalität-Nationalismus. Campus Verlag. Frankfurt/New York.

Koenig, Christian (1988): Die nationale Befreiungskrieg im modernen humanitären Völkerrecht: e. Beitr. Zum Geltungsumfang d. Art. 1 Abs. 4 d. 1. Zusatzprotokoll von 1977 zu d. Genfer Konventionen von 1949. Frankfurt a.M.; Bern; New York; Paris

Skutnabb-Kangas Tove (1990): Wer entscheidet, ob meine Sprache wichtig für mich ist? Minderheitenforschung zwischen Sozialtechnologie und

Selbstbestimmung. In: Echart J. Dittrich; Frank-Olaf Radtke. Ethnizität: Wissenschaft und Minderheiten. Deutscher Verlag. Opladen 1990

Smith, Anthony. (1999): Milli Kimlik, İstanbul: İletişim Yayınları.

Stephane Beaud, Gerard Noiriel. Göçmenlerin "Bütünlesmesini" düşünmek. Toplumbilim sayi 17, Ekim 2003. Ceviren Derya Firat